

УДК 261.7

Станкевич В. А.,

аспірант кафедри культурології, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), vitaliy.ots@gmail.com

Пошук ідеї «ΠΑΙΔΕΙΑ» в учнівському світогляді апостола Павла

Представлений аналіз освітньої системи «παίδεια» через призму пошуку відлуння новозавітних ідей учнівства в світогляді апостола Павла. Середовище формування світогляду Павла перебувало в трьох світах: римський, елліністичний, єврейський. Вони дотикалися між собою в різних відношеннях. Римський світ мав політичний характер і мало впливав на формування світогляду апостола, хоч був тісно пов'язаний з греко-елліністичною філософією. А ось два інших сформували світогляд апостола Павла. Незаперечним фактом є те, що найбільший вплив був зі сторони єврейської та фарисейської традиції. Але з іншої сторони іудаїзм I ст. н.е. знаходився й розвивався в контексті еллінізації й зазнав певних трансформацій. Тому не варто повністю відкидати елліністичний вплив, подібно, як не варто говорити про пряме запозичення Павлом учнівських ідей в греко-елліністичній освітній системі «παίδεια». Дана стаття є спробою пошуку в унісон багатьох досліджень, присвячених пайдеї та передумовам формування богослов'я апостола Павла, зокрема богословських ідей учнівства. Показано, що в текстах апостола Павла є велика кількість ідей, які були присутні в освітній системі «παίδεια».

Ключові слова: новозавітна наука, виховання, еллінізм, учнівство, апостол Павло, філософія, освітня система.

Не зважаючи на те, що для самого Павла, як пише Н. Т. Райт, світ ділився лише на дві категорії євреїв та не євреїв, з чим важко не погодитися [17, с. 130], сам апостол ідентифікував себе як єврей. По Закону бувши фарисеєм й скоріш всього практикуючим рабином, звичайно він мав гарну тогочасну освіту. В силу всієї ідеологічної боротьби проти еллінізації іудаїзму, останній зазнав деяких змін. Так наприклад, елліністичні досягнення в землеробстві, містобудування та фінансах мали суттєвий вплив на розвиток Іудеї, вже не кажучи про євреїв, що знаходилися в діаспорі. Говорячи про еллінізацію в діаспорі У. Барклі характеризує її трьома поняттями: асиміляція, акултурація та акомодация. Перше поняття відноситься до соціальної інтеграції в більш широке суспільство. Друге, до мовного і освітнього, а третє, застосування мови й використання освітніх ідей [17, с. 146]. Останнє є підставою вважати, що Павло, в більшій мірі, зазнав впливу греко-елліністичної педагогіки, а в меншій був обізнаний з основними світними ідеями пайдеї.

Освіта і виховання в грецькій культурі займали одне з пріоритетних місць. Що важливо, ідеї даної системи освіти були і є зразком в педагогіці до сьогодення. Греки вважали, як пише Вернер Йегер, що «виховання – це засіб, завдяки якому людське суспільство зберігає і продовжує свій рід тілесно і духовно». По суті, виховання формує суспільство. Перш за все, за словами Йегера, виховання – це не справа окремого індивідуума, а відповідно до своєї природи це завдання самого суспільства. Адже, завдяки вихованню відбувається усвідомлення цінностей, необхідних для життя в самому соціумі. Історія виховання писалася змінами, що відбувалися у світогляді суспільства [6, с. 11–12]. Варто зазначити, що все що відбувалося в житті грецьких полісів у більшій чи меншій мірі було пов'язане з вихованням.

Ольга Алієва вказує на те, що παιδεία це і виховання і його результат – культура, головна ідея якої є ідеал, як свідомий освітній принцип. Це вказує на те, що виховання

в Греції передбачало певну культурну формацію. Що пізніше в патристичний період висловлювали словом «μόρφωσις», яке мало значення «надавати чомусь певної форми», чим по суті і є освіта [8, с. 12–13], яка має одну ціль – проявляти зусилля в довжину життя, наблизитися, наскільки це можливо людині, до досконалості [8, с. 132]. Дана ціль освіти має певне відлуння в текстах Павла, наприклад в Флп 3:12–15a¹. Або безпосередньо в листах до Тимофія: 1 Тим 4:16 – «Уважай на самого себе та в науку... Бо чинячи так, ти спасеш себе...» й 2 Тим 3:17 – «щоб Божа людина була досконала...».

В. Пампуха, пишучи про особливість грецького навчання й виховання, дає коротку але достатньо змістовну характеристику греко-елліністичній системі освіти «παίδεια»:

Ідеали давньогрецької педагогіки визначалися словом «παίδεια» – виховання ідеального громадянина полісу, який був би розвинений розумово, морально та фізично, і прагнув би досконалості у всьому [14].

Згідно визначення професора Р. В. Светлова παιδεία це все, «що має відношення до виховання, зрощування і годування», де виховання – означає розвиток задатків, що є присутні в кожній людині. Антична παιδεία мала дві основні складові. Перша – виховання в душі отців і традиції. Друга – виховання божественного [18]. Варто зазначити, що це було притаманно всім тогочасним релігіям, в тому числі й іудаїзму, про який піде мова пізніше. Ідеї зрощування й годування також притаманні й апостолу Павлу, коли він дбає про розвиток здібностей Тимофія.

О. Р. Рабінович вказує, що παιδεία одна з найважливіших цивілізаційних ідей елліністичного світу, головна суть якої полягала у вихованні людини і стала виразником однієї з найглибших потреб грецького менталітету – бажання виховувати і навчати [16, с. 5]. Це помітно і в житті апостола Павла (Рим 1:11)².

У V ст. до н.е. з'являються софісти, які пишуть перші підручники риторики і починають навчати за гроші. Така освіта почала користуватися популярністю [14]. Сократ теж навчав хлопців-афінян, але безкоштовно [9, с. 9–10]. І в цей же час, а саме в V ст. до н.е., починають використовувати слово «παίδεια», що означало «догляд за дітьми» [6, с. 31]. По суті саме з цього періоду починається грецька освіта, яку можна ототожнювати з παιδεία. А до цього часу можна асоціювати з терміном «ἀρετή», який вказував не лише на гідність людини, а й на божественну перспективу. Божественність і ἀρετή є не подільні. Греки сприймали героїчні подвиги як не від'ємними від їх життя [6, с. 32]. Грецька освіта набула своєї класичної форми коли суспільне життя сформувалось у вигляді полісів.

Певної уваги заслуговує спартанська система освіти. Варто зазначити, що Спарта ніколи не відіграла самостійної ролі ні в філософії ні в мистецтві, що не можна сказати по відношенню до виховання. Особливість

¹ «Не тому, що я вже досягнув, або вже вдосконалився... спішаючи до того, що попереду... женуся до мети високого полку. Тому хто досконалий, думайте про це...».

² Визнаючи грецький вплив на світогляд Павла і його іудейських сучасників, можна побачити бажання вчити, що було і притаманне окремим фарисеям. Не говорячи вже про християнську діяльність, поштовхом якої є слова Христа «Ідїть і навчїть всі народи», тобто, зробіть учнями.

спартанського виховання, за словами В. Йегера, полягає в тому, що вперше в історії педагогіки, держава проявляється як виховна сила, в самому високому сенсі слова [6, с. 113]. Хоча історія Спарти, як і її системи виховання, залишається маловідомою, з романтичним відтінком і ностальгією в боротьбі проти демократичного світу. Виховання полягало в авторитаризмі, нікому не дозволялось жити, як він хоче. Всі підкорялися існуючим правилам. Робили те, що було корисним для суспільства і держави. Ніхто собі не належав, а належали всі вітчизні. Всі вчилися бути одним з суспільством, бути єдиними під владою керівника, забуваючи про себе в проявах любові і славі [6, с. 117]. Спартанське виховання зазнало серйозної критики від сучасників, хоч насправді Спарта для Платона й інших теоретиків пайдеї була в багатьох відношеннях прикладом, хоч в цей ідеал вкладався зовсім інший смисл [6, с. 117]. Малоймовірно, що Павло був знайомий в достатній мірі з даною освітньою системою, але водночас відсутні докази, що апостол не був знайомий з основною ідеєю спартанської школи, а саме, як пише професор Левківський: «виховання безперечної слухняності, витривалості і науки перемагати» [11, с. 20]. Але подані ідеї мають місце не лише в текстах Павла, але й у Євангеліях. Методика даної освітньої системи мала більш військовий характер. Павло в Другому листі до Тимофія (2:3–5) використовує військову модель учнівства, що можливо є посиленням на дану модель виховання в елліністичному суспільстві¹.

На відміну від спартанської системи освіти, афінська школа переслідувала іншу педагогічну мету. Лукіан писав: «Більш всього ми прагнемо, щоб громадяни були прекрасні душою і сильні тілом, бо саме такі люди добре живуть в суспільстві мирного часу, а під час війни спасають державу» [10, с. 13]. В школах, де займалися фізичною підготовкою, вивченням мистецтв, природознавчих й гуманітарних наук, загальної філософії, що допомагало вписатися в міське життя [3, с. 27]. Школа, по суті готувала до життя. В текстах Павла, також можна зустріти ідею підготовки, це особливо помітно в пасторських посланнях (див. на приклад 1 Тим 3:14–15) [1].

Грецька цивілізація подарувала світу ряд видатних філософів, в школах яких вплетені ідеї учнівства грецького зразку, тобто παιδεία. У вченні Піфагора, Демокрита, Сократа, Платона та Аристотеля заховані основні цілі та принципи виховання [10, с. 14]. Так наприклад Піфагор пише, що ефективність навчання залежить від взаємного бажання [4, с. 47]. Демокрит вважав, що освіта веде до трьох найважливіших чеснот: «добре мислити, добре говорити і добре робити» [4, с. 47]. Демокрит був ідейним засновником школи софістів. Софісти давали своїм учням уміння й знання, які були необхідними для подальшого розвитку [12, с. 360]. Яскравим представником софістів був філософ Сократ. Його вислів «Хто знає себе, той знає що для нього корисно, і чітко розуміє, що він може і чого він не може»

[12, с. 49] перекликається з словами Павла «Уважай на самого себе» (1 Тим 4:16). Сократ сприймав вчителство як найбільшу цінність. Він також був засновником діалектики як методу шукання істини шляхом задавання правильних питань, що можна зустріти в текстах Павлових послань.

Сократ сповідував ідею не насильного «вбиття» знань в голову учня, такий спосіб йому чужий, навпаки, надійний способом навчити й вплинути на поведінку учня є «бесіда, бесіда і знову бесіда» [15, с. 22].

Про педагогічну спадщину Сократа можна дізнатися не лише з насліддя Платона і пародії Арістофана, а й завдяки роботам Ксенофонта Афінського, зокрема «Воспоминание о Сократе». Як пише Ксенофонт, Сократ не розділяв процес пайдеї від життя, навпаки, він не брався вчити ἀρετή², якщо сам цього не робив і «це давало надію людям, що знаходилися в спілкуванні з ним, то стануть такі як він» [9, с. 10]. Це вказувало на не роздільність виховання від життя і вказувало на те, що власний приклад є найкращим педагогічним методом. Цікаво, що дана педагогічна позиція не є винятковою. Скоріш, це була певна норма, про що й пише Ксенофонт: «Всі вчителі не тільки показують учням власним прикладом, яке вони виконують своє вчення, але й намагаються переконати на свій бік» [9, с. 12]. Сократ не був винятком. Його відрізняло лише те, що він був «високоморальною людиною», який вчив своїх друзів (учнів) володіти собою. І вони робили це не з страху до вчителя, а бачили в цьому певну моральну перевагу [9, с. 12].

Сократ не дивився на зовнішність, він віддавав перевагу здібностям до навчання, пам'яті, бажанню вчитися, що в кінцевому результаті веде до вміння вести господарські справи, управляти людьми й державою, а головне це веде не лише до власного щастя, а й щастя тих, на кого здійснюється вплив. В Сократа був особистісний підхід до навчання. У Ксенофонта про це написано так: «Його підхід до людей був не до всіх однаковий: хто вважав себе обдарованим від природи, але не хотів навчатися, він говорив, що їм більше потрібно навчатися, ніж не обдарованим» [9, с. 144]. В протилежному випадку, обдаровані, але не виховані, вони стають «блязнями, ті хто приносять шкоду і не спроможні виконати своє покликання», а також «вони часто здійснюють злочини, горді, нахабні і стають ворогами роду людського» [9, с. 115]. Даний підхід був притаманний й Павлу, про що він і пише в Першому листі до Тимофія 1:7 «Вони забажали бути вчителями Закону, – та не зрозумілі ні того, що говорять, ні про що запевняють». А вище сказано, що дані вчителя «викликають більше сварки, ніж збудування Боже (1 Тим 1:4). З контексту видно, що ці лжевчителі були талановиті, але не виховані. Їх вчення вносило розлад, мовою Ксенофонта не приносили суспільству щастя³.

Важливою ідеєю учнівства, яку сповідував Сократ, є перебування вчителя і учня в рівних умовах і однакових положеннях, що передбачало й під час спільне

¹ Можна припустити, що Павло посилався на римську військову систему. Що по суті перший і другий варіант в своїй гіпотетичності рівний. Можливо й з патріотичних міркувань, Павло має на увазі єврейських воїнів, про яких говориться в історичних книгах єврейської Біблії. Але враховуючи контекст і обставини написання, всі три варіанти, в своїй гіпотетичності, рівні.

² Давньогрецьке слово «ἀρετή» означає «чеснота», «доблесть», «досконалість», «гідність» або «перевагу» будь-якого виду, котрою мав володіти грецький громадянин.

³ Останнім часом педагогічним поглядом Ксенофонта приділяється достатня увага з боку дослідників. Це виражається написанням статей і дисертацій. Наприклад дисертація на здобуття кандидата педагогічних наук Ветошкіної М. К. на тему «Педагогічні погляди Ксенофонта Афінського».

проживання, як пише Джуринський, керуючись тезою «я знаю тільки те, що я нічого не знаю» [4, с. 50]. В. Йегер показує на прикладі бесіди вчителя Сократа й молодого учня Гіпократата, що в педагогічному процесі відсутня дистанція між вчителем і учнем [7, с. 125]. Рівність під час учнівства можна спостерігати й в служінні Павла. Так, він використовує термін «апостол» тільки з апологетичних міркувань, але частіше він називає себе батьком. А в листі до коринтянської церкви пише: «Бо хоч би ви мали десять тисяч наставників у Христі, та отців не багато; а я вас породив у Христі через Євангелію» (1 Кор 4:15). Також Павло часто сповідував ідею рівності. І це видно і по відношенню Тимофія, який був його найблищим учнем. Павло, наприклад, проголошує його співавтором листів до Солунської церкви (1 Сол 1:1, 2 Сол 1:1).

Не менш важливу роль в педагогічній думці зіграв учень Сократа Платон, який створив неперевершуваний образ свого вчителя [12, с. 362], що вказує на серйозний вплив і вдячне ставлення. Учень Сократа, як пише Б. Мецгер, «внаслідуював від свого вчителя діалектичний метод – ставити під сумнів різні не точності, від характеру – переконання в обов'язковому пріоритеті етичної доброти у всіх сферах життя» [13, с. 65]. Платон вважав виховання найважливішим фундаментом життя людини: «В якому направленні хто був вихований, таким і стане» [4, с. 50]. Платон сприймав виховання як поступове сходження учня до світу ідей. Здійснювати таке навчання має набагато старша і досвідченіша людина. Головну роль в ідеї платонівського навчання грає тісний духовний зв'язок між наставником і учнем [4, с. 51]. Відлуння подібного ставлення до навчання також можна знайти і в практиці апостола Павла. Наприклад, коли пише лист до Филімона він називає себе старцем. Часто в посланнях Павло наводить перелік співпрацівників, не називаючи їх учнями, що вказує на рівність, яку важко не помітити.

Не менш важливі заслуги, в розвитку грецької системи освіти, належать учню Платона Аристотелю, в якого була відсутня поетичність Платона і він скоріше, за словами Мак-Ніла, був схожий на «думаючу машину», і він як ніхто наблизився до узагальнення всіх тогочасних знань і уявлень. Послідовникам Аристотеля просто не залишилось роботи [12, с. 365]. Сам Аристотель допускав родинне виховання. Засуджував спартанську школу, в протиположність вівав займання гімнастикою. Ідеї Платона безумовно мали на нього великий вплив, але не з усіма він погоджувався, він відкинув деякі ідеї вчення свого вчителя [15, с. 32]. Метою освіти для Аристотеля є допомога в розвитку потенційних можливостей учня, перетворення його в того, ким він покликаний бути [15, с. 33]. Дану концепцію також можна зустріти в практиці учнівства апостола Павла по відношенню Тимофія. Яскравим доказом цього є відносини з учнями в контексті пасторських послань. Аристотель був вчителем А. Македонського, наслідком якого і є елліністична культура.

Вже сам факт, що наведені вище філософи є продуктом підтвердження ідеї учнівства, адже вони учні своїх вчителів. Ідеї яких вони переймали від своїх наставників трансформували, змінювали їх, робили ідеї попередників досконалішими. Всі вони продовжували виховувати учнів, що є яскравим показником грецького варіанту учнівства.

Важливо також звернути увагу на еллінізм як останній етап розвитку грецької культури, що напряму пов'язаний з новозавітними подіями. Вершиною освіти в період еллінізму були філософські школи, що по суті являли собою вищі навчальні інституції. Завдяки завоюванням Филипа та Александра Македонського світ вступив в процес огречення. Що більш посилювалося в пост македонський період, коли його імперію було поділено на три частини між його полководцями. В порівнянні з культурою, спрощена грецька мова *κοινή* діалектос, набула широкого розповсюдження. Так, будь який торговець міг оволодіти так названою «спільною мовою». *Κοινή* діалектос поступово замінила багато національних мов, принаймні, була другою і, в сучасному розумінні, міжнародною [12, с. 389–390]. Даний факт може пояснити здатність до написання листів Петром і Іоанном, які займався торгівлею риби. Вже не кажучи про освіченість Павла, Луки і Матвія.

Крім Академії Платона і Ліцею Аристотеля існували ще дві школи: стоїків та епікурейців. Дані школи, на відміну від вище сказаних, зустрічаються в Новому Завіті і безпосередньо пов'язані з Павлом. Не відомо, чи був знайомий з філософією даних шкіл до Афін і чи після них переймався нею. Але не заперечний той факт, що Павло мав з ними дискусію. І його промова перед ними, яка залишена в Діях 17, показує красномовство, на що потім і звертав увагу сам апостол, але вже в негативному світлі (1 Кор 2:1–5). Тому, важливо розглянути дані філософські позиції та їх освітні ідеї.

Відомий Прістонський Професор Нового Завіту Реймонд Браун в своєму Введенні, про яке Б. Мецгер сказав, що «краще в світі Введення в Новий Завіт», вказує на те, що скоріш всього освіта Павла включала коротке знайомство з філософською позицією стоїків, епікурейців й кініків [2, с. 21]. Павло знав про них, але не був ними. Він, скоріш всього міг використовувати певні ідеї, але як вже зазначалось, підходи у вихованні в багатьох моментах були тотожними і напрочуд важко, під час неможливо, провести межу. Можна тільки констатувати взаємний вплив, відсоткове співвідношення якого теж залишається під покривом невідомості.

Епікур, в честь якого названо філософську школу «епікурейство», головною ідеєю у вихованні вбачав звільнення людини від незнання, бо саме в цьому відкриваються двері до щастя [4, с. 56]. Він не довіряв діалектиці і метафізиці Платона. Критерієм істини він вважав почуття, як єдине джерело всіх ідей. Тому він вчив, бути незалежним від зовнішніх обставин, а покладатися більш на внутрішні емоції, або характер. Мудрість полягає в тілесних задоволеннях, які прирівнювалися до свободи від страху і страждань. Сповідував безбожжя, хоч допускав абсолютну трансцендентність богів від людського життя. Не вірив в потойбічне життя [13, с. 66]. Скоріш всього Павло був відомий з даною філософською позицією, але навряд чи її сповідував, адже вона в корінь відрізнялась від богослов'я Павла. Більш всього він тяжів, якщо взагалі тяжів, до стоїчної філософії.

Стоїцизм, в якійсь мірі був антитезою епікурейства, як в поглядах, так і в педагогічній методології. Засновник школи Зенон вважав, що лише виховання може зробити людину доброю. В порівнянні з епікурейством стоїцизм сповідував релігійність і моральність. Проголошував проникнення у все божественного розуму (*λόγος*), який

проявлявся в красі і злагодженості всесвіту. Життя має співвідноситися з розумом і як пише Мещгер: «Душа є божественна іскра, або насіння універсального Розуму. Вона укладена в тіло як до в'язниці. Але завдяки цій душі, людина може піднятися над ворожими обставинами життя, зберегти гідність і незворушність перед лицем труднощів» [13, с. 67]. Головними чеснотами були: відсутність нарікань на життя, відчуття спокою і самодостатності [4, с. 56]. Певні відлуння можна знайти і в пасторських посланнях Павла. Наприклад, коли Павло говорить: «Я дяку складаю тому, Хто зміцнив мене, Христу Ісусу, Господу нашому, що мене за вірного визнав...» (1 Тим 1:12) або «Великий зиск то благочестя із задоволенням... А як маємо поживу та одяг, то ми задоволені будьмо з того» (1 Тим 6:6, 8).

Більшість дослідників вважають, що з усіх філософських шкіл, відлуння ідей котрих можна побачити в текстах Павла, належить школі стоїцизму. Стиль роздумів Павла і побудови аргументації підчас нагадують стоїчний стиль. А саме: риторичні запитання, короткі, не пов'язані між собою вислови, звернення до вигаданих опонентів, щоб закликати їх до дискусії, приклади із спорту та описання міського життя. Можна також знайти вислови, що схожі до стоїчних. Наприклад опис космічного Христа в Колоссянах 1:16–17. Або, коли Павло цитує поета Арата, що більш всього сповідував стоїчну філософію. Можливо, деякі ідеї були прийняті апостолом, але в більш глибокому відношенні світогляд Павла відрізнявся від світогляду стоїків і це добре показано Д. Дрейном [5, с. 346–347]. Різниця полягає в тому, що Павло вірив в реального Бога, що відкрився Аврааму і він, Павло, чекав славного майбутнього віку вибраного Ним народу, до числа якого належав, на відміну від ідеології стоїків, де бог це абстрактне поняття розуму (Логос). Спасіння сприймалося як самодостатність і перемога над самим собою являлася як ціль, що вела до єдності з природою. І основне, що відрізняло Павла від даної філософської школи це віра і надія в світле майбутнє на протигагу безнадійності стоїків. Тому, вплив представленої школи зводиться до мінімуму. Використання слів та висловів, що були досить популярними не робить Павла стоїчним філософом. Але категорично заперечувати даний зв'язок теж не варто. Адже стоїчні ідеї міг засвоїти й Гамалііл, або інші вчителі, що мали вплив на апостола.

Ідейно-педагогічну запозиченість із стоїчної школи важко прослідкувати. Це пов'язане з переплетінням культур. Але, якщо припустити що вона була, то скоріш всього саме з останньої освітньої системи. Варто зазначити, що запозичення освітніх ідей з греко-елліністичної системи, скоріш всього також пов'язане з елінізацією тогочасного суспільства. Тому, не можна сказати про пряме використання освітньої системи *paidēia*, але заперечити її часткове відлуння, також не варто, що було видно з посиланнями на тексти послань Павла.

Отже, пошук відлуння учнівства в греко-елліністичній освіті показав наявність наступних ідей, що в більшій чи меншій мірі можна вважати передумовами формування світогляду сучасників Павла, що можливо мали певний вплив на формування світогляду і самого апостола.

По-перше, грецька освіта сповідували ідею шляхетних чеснот *ἀρετή*: мудрості, пізнань, володіння

собою, відповідальності, патріотизму, спокою, задоволеності, тощо. По-друге, виховання і навчання сприймалися, як стиль життя. Третє, *paidēia* по своїй суті передбачала наступництво. Четверте, греко-елліністична система освіти проголошувала ідею рівності вчителя й учня в процесі навчання. П'яте, учнівство грецького зразку, сприймалося як поступове сходження учня до світу ідей. Шосте, Учнівство по своїй природі було передачею досвіду близькому по духу учню. Сьоме, учнівство сприймалося, як допомога в розвитку потенційних можливостях учня й перетворення його в того, ким він покликаний бути. І останнє, грецький зразок учнівства в багатьох педагогічних елементах тотожний з учнівством християнського зразку. Що вказує на запозичення ідей пайдеї християнськими лідерами.

Список використаних джерел

1. Біблія або книги Старого та Нового Заповіту / Пер. Проф. Івана Огієнка. – К.: Українське Біблійне Товариство, 2009. – 1151 с.
2. Браун Р. Введение в Новый Завет / Рэймонд Браун. – Москва: ББИ, 2007. – 571 с.
3. Генгель К. История и философия христианского образования / К. Генгель, У. Бенсон. – СПб.: Библия для всех, 2002. – 381 с.
4. Джурицкий А. Н. История Педагогика / А. Н. Джурицкий. – М.: Владос, 1999. – 432 с.
5. Дрейн Д. Путеводитель по Новому Завету / Джон Дрейн. – М.: Триада, 2007. – 620 с.
6. Йегер В. Пайдеія: виховання античного грека. Том I / Вернер Йегер. – М.: Греко-латинський кабінет, 2001. – 610 с.
7. Йегер В. Пайдеія. Виховання античного грека. Епоха вихователів й вихователів систем / Вернер Йегер. – Москва: Греко-латинський кабінет, 1997. – 336 с.
8. Йегер В. Раннє християнство і грецька пайдеія / Вернер Йегер. – М.: Греко-латинський кабінет, 2014. – 220 с.
9. Ксенофонт. Воспоминание о Сократе / Ксенофонт. – М.: Наука, 1993. – 382 с.
10. Латышина Д. И. История педагогики / Д. И. Латышина. – М.: Гардарики, 2003. – 603 с.
11. Левківський М. В. Історія педагогіки / М. В. Левківський. – Ж.: Житомирський державний педагогічний університет, 1999. – 336 с.
12. Мак-Нил У. Восхождение Запада. История человеческого сообщества / У. Мак-Нил. – К.: Ника-Центр, 2013. – 1064 с.
13. Мещгер Б. Новый Завет. Контекст, формирование, содержание / Брюс Мещгер. – Москва: ББИ. – 360 с.
14. Пампуха В. Стародавня Греція: як навчали спартанців та афінян? [Електронний ресурс] / Валерія Пампуха. – Режим доступу: <http://studway.com.ua/yak-navchali-spartanciv/>.
15. П'ятьдесят крупнейших Мыслителей об образовании. От Конфуция до Дьюи – Редкол.: Палмер Дж. (гл. редактор). – М.: Дом высшей школы экономики, 2012. – 424 с.
16. Рабінович О. Р. Ідея виховання та її теоретичне обґрунтування в античній філософії: автореф. дис. ... канд. філос. наук: спец. 09.00.05 «історія філософії» / Рабінович О. Р. – Львів, 2009. – 18 с.
17. Райт Н. Т. Апостол Павел и верность Бога. Т.1. Четвертая часть труда «Истоки христианства и вопрос о Боге» / Николас Томас Райт. – Ч.: Колоквиум. 2015. – 776 с.
18. Светлов Р. В. Идея «пайдеи» в античности и в современности // Страница абсолютологии // Страница профессора Светлова [Электронный ресурс] / Р. В. Светлов. – Режим доступа: <http://absolutology.org.ru/paideia.htm>.

References

1. Biblija abo knygy Starogo ta Novogo Zapovitu / Per. Prof. Ivana Ogijenka. – K.: Ukrai'ns'ke Biblijne Tovarystvo, 2009. – 1151 s.
2. Braun R. Vvedenie v Novyj Zavet / Rjejmnd Braun. – Moskva: BBI, 2007. – 571 s.
3. Gengel' K. Istorija i filosofija hristianskogo obrazovanija / K. Gengel', U. Benson. – SPb.: Biblija dlja vseh, 2002. – 381 s.
4. Dzhurinskij A. N. Istorija Pedagogiki / A. N. Dzhurns'kij. – M.: Vlados, 1999. – 432 s.
5. Drejn D. Putivoditel' po Novomu Zavetu / Dzhon Drejn. – M.: Triada, 2007. – 620 s.

6. Jeger V. Pajdejja: vospitanie antichnogo greka. Tom I / Verner Jeger. – M.: Greko–latinskij kabinet, 2001. – 610 s.

7. Jeger V. Pajdejja. Vospitanie antichnogo greka. Jepoha vospitatelej j vospitateľnyh sistem / Verner Jeger. – Moskva: Greko–latinskij kabinet, 1997. – 336 s.

8. Jeger V. Rannee hristianstvo i grecheskaja pajdejja / Verner Jeger. – M.: Greko–latinskij kabinet, 2014. – 220 s.

9. Ksenofont. Vospominanie o Sokrate / Ksenafont. – M.: Nauka, 1993. – 382 s.

10. Latyshina D. I. Istorija pedagogiki / D. I. Latyshina. – M.: Gardariki, 2003. – 603 s.

11. Levkivs'kyj M. V. Istorija pedagogiky / M. V. Levkivs'kyj. – Zh.: Zhytomyr's'kyj derzhavnyj pedagogichnyj universytet, 1999. – 336 s.

12. Mak–Nil U. Voshohzhenie Zapada. Istorija chelovecheskogo soobshchestva / U. Mak–Nil. – K.: Nika–Centr, 2013. – 1064 s.

13. Mecger B. Novyj Zavet. Kontekst, formirovanie, sodержanie / Brjus Mecger. – Moskva: BBI. – 360 s.

14. Pampuha V. Starodavnja Grecija: jak navchaly spartanciv ta afinjan? [Elektronnyj resurs] / Valerija Pampuha. – Rezhym dostupu: <http://studway.com.ua/yak-navchali-spartanciv/>.

15. Pjat' desjat krupnejshih Myslitlej ob obrazovanii. Ot Konfucija do D'žui – Redkol.: Palmer Dzh. (gl. redaktor). – M.: Dom vysshej shkoly jekonomiki, 2012. – 424 s.

16. Rabinovych O. R. Ideja vyhovannja ta i'i' teoretychne obg'runtuvannja v antychnij filosofii': avtořef. dys. ... kand. filos. nauk: spec. 09.00.05 «istorija filosofii'» / Rabinovych O. R. – L'viv, 2009. – 18 s.

17. Rajt N. T. Apostol Pavel i vernost' Boga. T.I. Chetvertaja chast' truda «Istoki hristianstva i vopros o Boge» / Nikolas Tomas Rajt. – Ch.: Kolokvium. 2015. – 776 s.

18. Svetlov R. V. Ideja «pajdeii» v antichnosti i v sovremennosti // Stranica absoljutologii // Stranica professora Svetlova [Elektronnyj resurs] / R. V. Svetlov. – Rezhim dostupa: <http://absolutology.org.ru/paideia.htm>.

Stankevich V. A., master of history, postgraduate student of the Cultural Studies Department of National Pedagogical Drahomanov University (Ukraine, Kyiv), vitaliy.ots@gmail.com

The search for the ideas «*παιδεία*» in the Apostle Paul apprenticeship worldview

*The article presents the analysis of the educational system «*παιδεία*» through the prism of the echoes of the New Testament ideas of apprenticeship in the Apostle Paul worldview. The formation environment of the Paul world outlook was in three worlds: Roman, Hellenistic, Jewish. They relate with each other in different ways. The Roman world had a political nature and small influence on the apostle's worldview formation. Although it was closely connected with the Greek–Hellenistic philosophy. However, the other two formed the Apostle Paul outlook. The undeniable fact is that the greatest influence was from the Jewish and pharisaic traditions. On the other hand, Judaism of the 1st century AD was and developed in the context of Hellenization and underwent certain transformations. Therefore, we should not completely exclude the Hellenistic influence, just as we should not talk about Paul's direct borrowing of student ideas in the Greco–Hellenistic educational system «*παιδεία*». This article is an attempt to search, together with other studies devoted to the *paideia* and the prerequisites for the apostle Paul theology formation, in particular the theological ideas of discipleship. It showed that apostle Paul texts had many ideas that were presented in the educational system «*παιδεία*».*

Keywords: New Testament science, education, Hellenism, apprenticeship, Apostle Paul, philosophy, educational system.

* * *

УДК 165.725/822

Шохов А.,

соискатель кафедры культурологии историко–философского факультета, Одесский национальный университет им. И. И. Мечникова (Украина, Одесса), shokhov@gmail.com

Два подхода к представлениям о сетях: «РЕВОЛЮЦИОННЫЙ» ЛАТУР И «ТРАДИЦИОННЫЙ» КАСТЕЛЬС

Сопоставлены термины «актор–сеть» из Акторно–Сетевой теории (АСТ) Бруно Латура и термин «сеть», используемый М. Кастельсом. «Актор–

сеть» Бруно Латура представляет собой способ сборки социального. Сеть в таком понимании – это следы действий и решений акторов, которые сохраняются до тех пор, пока акторы поддерживают установленные в результате их активности ассоциации и связи. Акторы в АСТ одновременно являются и теми, кто осуществляет пересборку социального, и теми, из кого социальное пересобирается. При этом акторами могут быть как живые люди, так и вещи. «Сеть» М. Кастельса является вещественной инфраструктурой передачи коммуникативных данных. В статье показано, что различия в понимании термина «сеть» тесно связаны с особенностями исследовательских стратегий сравниваемых авторов и направлениями их научных изысканий. В статье предпринят сравнительный анализ терминологического аппарата М. Кастельса и Б. Латура, проанализированы термины «актор–проводник», «актор–посредник», «субъект», «коммуникация», «ассоциация», «общество», «коллектив», «политическое тело», «локализация», «панорама».

Ключевые слова: Латур, Кастельс, сеть, акторно–сетевая теория.

(статья друкється мовою оригіналу)

В статье предпринята попытка сопоставить термин «актор–сеть» из Акторно–Сетевой Теории (АСТ) Бруно Латура с термином «сеть», который используется М. Кастельсом. Актуальность темы объясняется тем, что сети и связанные с ними философские конструкты привлекают внимание множества современных исследователей. Фиксирование различий значений ключевых терминов, применяемых авторитетными и известными авторами, становится ключом к пониманию их теоретических конструктов.

Вопросы Бруно Латура

Можно ли говорить о том, что социальное – это такое же вещество, как «деревянное» или «стеклянное»? Можно ли всерьез утверждать, что общество состоит из этого вещества? [3, с. 11]. «Кто еще действует, когда действуем мы? Сколько еще агентов участвует в действии? Почему я никогда не делаю то, что мне хочется? Почему все мы подчиняемся силам, которых не создавали?» [3, с. 64].

Эти и подобные вопросы предстают в концепции Бруно Латура как своеобразный источник энергии для движения исследовательской мысли. Выбранный анализируемым автором специфический ракурс рассмотрения позволяет интерпретировать *социальное* как некоторую «сборку». Способы сборки могут отличаться: это могут быть сборки на основе религиозных или политических убеждений, на основе принадлежности к тому или иному кругу лиц, на основе общих экономических интересов и так далее. Но каждая из подобныхборок – это сборка социального, подразумевающая, что её кто–то осуществляет, и что эта сборка «собирается» из кого–то или из чего–то. Бруно Латур вводит понятие «*акторов*», которые одновременно являются и теми, кто собирает, и теми, из кого собираются коллективы.

Термин «актор–сеть» в понимании Б. Латура

По мнению Б.Латура *сеть* является инструментом сборки социального, следами акторов, тропинками в лесу неизвестного, которые зарастают и исчезают, если акторы не ходят этими же дорожками повторно. Необходимо отметить, что *акторы* – это не субъекты, вернее, не только субъекты: акторы могут быть и «не–людьми». Определяя понятие «актор», Латур пишет: «Актор – это то, что побуждается к действию множеством других. «Актор» в разделенном дефисом словосочетании «актор–сеть» – не источник действия, а движущаясь цель обширной совокупности сущностей, роящейся в его направлении» [3, с. 68]. Это означает,